

16 november 2022

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Zinvol variëren met en verlengen van formele opleidingen is best mogelijk Extra, excellentie, reparatie, aanvulling, bruggen slaan...

1 Inleiding

Er wordt al jarenlang gesproken, gewikt en gewogen, alsmede politiek en bestuurlijk gedelibereerd over het gebruik van formele opleidingen in de context van het 'levenlang ontwikkelen'. Dan gaat het er niet altijd om of iemand in een latere levensfase een formele opleiding gaat doen en een beroep doet op het stelsel dat in handen is van de overheid. Die optie kan namelijk gewoon goed in de gaten worden gehouden om bij te houden hoeveel mensen aldus studeren en al dan niet een formeel diploma of getuigschrift behalen. Tevens kan de bekostiging op de middellange termijn ervan redelijk worden ingeschat, wetende dat voor het hoger onderwijs de regel bestaat dat iemand maximaal het pakket '1xAd, 1xB en 1xM' mag afnemen bij bekostigde instellingen.

Wat nu nadrukkelijk speelt is dat niet iedereen altijd zit te wachten op het alleen maar hebben van de mogelijkheid om een formele opleiding vanaf scratch in de nominale tijd te doen. Een hbo-bachelor van vier jaren, met mogelijke vertragingen, is in dit tijdsgewricht behoorlijk lang. Daarom wordt driftig gezocht naar constructies waarbij met vrijstellingen en andere inrichtingen een indicatie of verkorting in vorm te geven. Een deeltijdse wo-bachelor die vijf of zes jaren vraagt is echt voor veel mensen uit den boze. Het is dan ook geen wonder dat die eigenlijk alleen nog maar bestaan voor richtingen waarbij het voor de persoon als student vaak meer een 'bijzaak' is.

Een Ad-opleiding is wat dit betreft wel weer een hele mooi product, met een nominale lengte van twee jaren. Die opzet is op zichzelf al goed te behappen. Bovendien kunnen door de sterke verbondenheid met het werkveld en de gebeurtenissen op de arbeidsmarkt in het programma vaak heel snel actuele en vernieuwende elementen worden opgenomen. Er blijven tevens meerdere voortzettingen beschikbaar, met de doorstroom naar een bacheloropleiding dan wel het verder gaan met studeren in combinatie met het werk door certificaten op de niveaus 5 en 6 te behalen. Via deze twee leerwegen komen veel mensen in verschillende functies terecht en dat maakt het stelsel zo mooi gedifferentieerd, allemaal met verschillende vormgevingen en tempi.

Er wordt dus driftig gezocht naar constructies die binnen het formele bekostigde onderwijs zijn te realiseren, maar eigenlijk veel meer kansen geven aan instellingen om korter maatwerk te leveren. Dat uit zich nu mede aan de hand van allerlei plannen om sneller studenten leeruitkomsten en competenties mee te geven. Dan kun je meerdere scenario's schetsen, zoals hier een paar ervan:

- Iemand wil niet verder studeren via het doen van een complete opleiding;
- Tijdens de opleiding blijkt er kansen op werk zijn als bepaalde nieuwe competenties dringend zijn vereist om aan de slag te kunnen en deze niet expliciet in het programma zitten;
- Aan het eind van de opleiding blijkt dat er binnen bepaalde functies en beroepen de noodzaak is om meteen aanvullende certificaten te behalen, naast het werk;
- Er is behoefte aan afgestudeerden die meteen hun slag slaan op de arbeidsmarkt als ze 'excellent' zijn en niet noodzakelijk een diploma op een hoger niveau moeten hebben behaald.

Deze scenario's hebben met elkaar gemeen dat op een gegeven moment het inzetten van kleine programma's¹ met certificaten een rol kan spelen. Dit willen we mede hier aan de orde stellen.

¹ Jazeker, dan zal men al snel roepen: micro-credentials. Nee, niet doen dus. Het fenomeen van inzetten van delen van opleidingen bestaat al heel lang. We gebruiken daarom hier 'kleine programma's' (in het Engels 'micro-qualifications'), afgesloten met een certificaat (en het gehele programma levert een diploma op).

2 Roep om het snel 'ter plekke' aanvullen van beroepsopleidingen...

Een hele directe en relevante aanleiding om naar die constructies te gaan kijken, is het signaleren door onze ministers bij OCW dat er rap moet kunnen worden ingespeeld om wat er in het werkveld gebeurt. Die dynamiek moet eigenlijk zo snel mogelijk een vertaling krijgen naar opleidingen binnen het beroepsonderwijs, mbo en hbo dus, om de ruimte daarvoor te maximaliseren. Zoiets is in het geheel niet zo simpel, mede gelet op de wijze waarop we in ons land formeel bekostigd onderwijs in allerlei kaders en raamwerken hebben opgehangen – met opleidingen die allemaal een nominale duur kennen, met eisen voor de doelmatigheid, kwaliteit en niveau. Ook in bestuurlijke zin, zeker in het hbo, bestaat er nogal wat weerstand tegen een te grote afhankelijkheid van hetgeen het bedrijfsleven wil, met als argument dat er vaak naar een (te) korte-termijn-aanpak wordt gezocht. Men is vooral van mening is dat het beter is om de dynamiek op de arbeidsmarkt om te zetten naar trends binnen sectoren, domeinen en opleidingen. Het gaat daarbij niet om tijdelijke 'uitschieters' bij de vraag naar afgestudeerden in het systeem een (te) grote rol te laten spelen.

Inspelen op dynamiek... nu...

Het concrete OCW-signaal is dat beroepsopleidingen ondanks die beperkingen ook wettelijk ingestoken mogelijkheden moeten hebben om die vraag vanuit het werkveld en het aanbod vanuit bekostigde instellingen in de juiste balans te kunnen houden. Dat kan eigenlijk al met het inzetten van allerlei keuzedelen in het mbo en onder meer met minoren, projecten en/of keuzevakken in het hbo. Maar dan gaat het nog steeds om het inzetten van dergelijke eenheden (units) binnen het formele raamwerk. Bovendien vraagt dit alles sowieso al veel energie en tijd (en dus ook geld), om permanent in stand te houden en periodiek aan te passen en zelfs helemaal te vervangen.

Aanvullende zaken aanbieden – en excellentie... ook naar 5 vanuit het mbo

Een andere optie die voorzichtig al is geventileerd, betreft het mogelijk maken voor studenten – en dan vooral gericht op het mbo – om binnen allerlei constructies extra modules te volgen die als zodanig een verdieping vormen binnen de opleiding. Maar het is goed om daarbij ook mee te nemen dat als ze aansluiten bij waarop een student goed scoort, er ook kan worden gesproken van het inspelen op een specifieke en persoonlijke 'excellentie' op een bepaald vakgebied.

Daarbij wordt in de plannen tevens gekeken naar degenen die een mbo-4-opleiding doen en aanvullende modules kunnen en mogen volgen, mogelijk te zien als smalle trajecten die op niveau 5 zijn te plaatsen.

Daarmee komt het mbo terecht in het 'tertiaire onderwijs', niet te verwarren met het 'hoger onderwijs', om naast de Ad's een eigen plek in te nemen. Dat vraagt natuurlijk om afstemming, om niet met elkaar in de knoop te komen als ROC's en hogescholen. In een regio kan het anders leiden tot onduidelijkheden, maar ook tot het missen van kansen voor een vorm van samenwerking.

3 Maar ook kijken naar andere scenario's – delen aanbieden?

In het bovenstaande gaat het om het uitzoeken hoe binnen de bestaande structuur en aanpak de dynamiek binnen het werkveld en op de arbeidsmarkt snel en adequaat kan worden vertaald naar actuele eenheden voor formele opleidingen. Dat betekent dat iemand al een opleiding volgt en dus formeel als student staat ingeschreven. Maar een andere insteek is dat een werkende eveneens de kans krijgt om vergelijkbare eenheden te volgen, om daarmee mee te gaan in die dynamiek, als een vorm van 'bijscholing', gelet op hetgeen in het verleden is gedaan in de formele context.

In ons land wordt zoiets op dit moment gezien als een private activiteit, omdat het aanbieden ervan niet is gericht op het behalen van een formeel diploma. Het verwerven van delen van een formele opleiding, met het krijgen uitgereikt van een certificaat, kan uiteraard wel leiden tot vrijstellingen als er vervolgens een inschrijving voor die complete opleiding plaatsvindt.

Er wordt nog steeds druk gezocht naar het kunnen verbinden van deze situaties aan bekostigde instellingen, los van de private handelingen die wel binnen de regels van de wetgeving worden verricht. Maar het regelen ervan binnen een 'level playing field' met de private aanbieders vraagt om een forse verschuiving binnen de bestaande kaders en ongetwijfeld ook het openbreken van de wetgeving. Mogelijk dat in het komende jaar binnen de zgn. toekomstverkenningen, voor het hoger onderwijs, dit aspect kan worden meegenomen, maar dan moet ook het mbo vervolgens in ogenschouw worden genomen.

4 Andere vormen van aanvullingen en extra eenheden bekostigd laten volgen

Naast de twee scenario's die we hierboven hebben omschreven, kun je in veel andere gevallen denken aan het werken met aanvullende eenheden, als die aanpak een duidelijke meerwaarde heeft. Mogelijk past zoiets binnen de bestaande budgetten of kan er worden gewerkt met het hanteren van een aantal schaalvoordelen. Maar het kan mogelijk eveneens worden ingevuld met een 'bescheiden' budget op basis van het afdekken van de marginale kosten voor allerlei eenheden.

Om dit wat concreter te maken, hier een paar van dit soort scenario's:

- Een mbo-4-student kan net niet het examen hebben afgerond en mag in het jaar erna ook een aantal extra eenheden volgen van formele opleidingen in het mbo en hbo – zonder het doel te hebben om verder te studeren in het hbo;
- Een Ad-student heeft net niet alle eenheden na twee jaren afgerond en kan in het derde jaar van inschrijving tevens eenheden van andere Ad-opleidingen gaan volgen – zonder het doel te hebben om door te stromen naar de bacheloropleiding;
- Een eerstejaars-student kan gedurende het studiejaar besluiten om niet verder te gaan met de opleiding en mag in de rest van het jaar onderwijseenheden volgen die passen bij hetgeen wel is behaald – zonder het doel om daarna met een nieuwe studie te starten;
- Een bachelorstudent die vastloopt in de laatste twee jaren van de opleiding krijgt de mogelijkheid om eenheden te volgen die samen met hetgeen al is behaald, een programma vormen met een bepaald civiel effect – zonder het doel om de bacheloropleiding verder af te maken.

Het betekent in dit soort gevallen dat iemand die voor een geheel jaar staat ingeschreven en niet alles meer hoeft te of kan doen, de kans krijgt om de tijd die als het ware 'overblijft' in te zetten voor een aantal eenheden die te zien zijn als een verrijking. Uiteraard zitten daar allemaal haken en ogen aan als het gaat om de bekostiging, logistiek en administratie. Het gaat evenwel vooral om het idee erachter, om het gehele systeem en de daarbij passende leerlijnen in te zetten op een flexibele wijze en niet meteen te verzanden in allerlei discussies waarom 'iets niet kan'.

5 Bespiegelingen over het regelen van dit soort scenario's en wat al gewoon kan

Het gaat als het ware om een combinatie van het vormgeven van flexibilisering, het starten met 'levenlang ontwikkelen' en het finetunen van de aanloop die iemand neemt richting de arbeidsmarkt. We hebben het dan in eerste instantie over iemand die op weg is naar een eerste baan. Maar uiteraard zijn er bij de gegeven opties mogelijkheden te scheppen die passen bij werkenden die naast de baan een formele opleiding volgen, gericht op een diploma, getuigschrift en/of graad.

Het draait in principe om het gebruiken van een structuur die al simpelweg met z'n allen in stand wordt gehouden binnen het stelsel. Daarmee wordt bedoeld dat er eigenlijk nog niet zoveel hoeft te worden gesleuteld aan de uitgangspunten. Het betreft hier vooral het kunnen doen van extra en andere eenheden, in samenspraak met het management van de opleiding, binnen de bestaande regelingen. Dat is helemaal niet zo raar als je denkt aan de volgende toegestane constructies:

- Een student mag meer doen dan hetgeen regulier staat geprogrammeerd, dus in het hbo meer dan 60 studiepunten;
- Een hbo-student mag twee studies tegelijkertijd doen, met twee formele inschrijvingen;
- Een student mag in bepaalde gevallen keuzevakken en minoren uit andere opleidingen doen;
- Een hbo-bachelorstudent kan in het laatste jaar een aanvullend programma volgen met het oog op de doorstroom naar een wo-masteropleiding;
- Een Ad-student kan in het tweede jaar extra eenheden doen ter voorbereiding op de doorstroom naar de bacheloropleiding;
- Een nieuwe student kan in bepaalde gevallen in het eerste leerjaar extra eenheden volgen om deficiënties te kunnen wegwerken.

Natuurlijk is dit ook een kwestie van afstemmen met elkaar over wat er mogelijk is, wanneer en hoe, maar dit alles valt binnen de normale regels voor de bekostiging. Er kan geen extra geld worden gevraagd – los van het brugprogramma van de hbo-bachelor naar de wo-master als het apart wordt aangeboden.

Overigens zou je hierbij ook de situatie kunnen noemen dat een student in de praktijk eigenlijk 'oneindig vaak' een tentamen mag overdoen, bij vertraging en als 'bezem-student'. Daarbij wordt mede een extra beroep gedaan op het volgen van eenheden, binnen het budget van de overheid.

6 Kijken naar welke opties wel geld kosten... maar de moeite waard zijn...

Het gaat natuurlijk bij de plannen die nu links en rechts worden geventileerd, om het bezien van wat er nog verder te doen is om opleidingen te verrijken, met eenheden die gericht zijn op een directe inzetbaarheid op de arbeidsmarkt en/of op een persoonlijke ontwikkeling om een sterkere aanzet te geven voor het vormgeven van een loopbaan. Dat betekent dat er allerlei scenario's zijn te bedenken die we in maatschappelijk en economisch opzicht van belang achten, om die te vertalen naar het beschikbaar stellen van bijpassend budgetten.

Er zullen dan meteen vingerwijzingen zijn naar hetgeen nu met het STAP-budget gebeurt, en hoe daarbij toch wel 'strategische fouten' zijn gemaakt. Men denkt nu aan het koppelen van scholings-trajecten aan het NLQF zodat ze via die route worden gefinancierd. Maar ook dan doemen er problemen op, bijvoorbeeld gelet op de omstandigheid dat de aanbieder van een dergelijke kwalificatie wel in staat moet zijn om die koppelingsprocedure te kunnen doorlopen en te betalen. Daarvan is dus veel te leren, ook bij het gaan bespreken van die andere plannen.

Voor de opties die in bovenstaande paragrafen zijn langsgekomen, is zonder meer met een groep experts na te gaan wat binnen het bestaande budget voor de instellingen kan worden gerealiseerd en vervolgens voor welke scenario's er extra geld is vrij te maken.

Er vanuit gaande dat het gaat om eenheden die deel uitmaken van een bestaande opleiding dan wel daarin het jaar erna zullen worden opgenomen, zijn de ontwikkelingskosten toe te rekenen aan het reguliere budget. Maar als er tevens sprake kan zijn van 'aanschuifonderwijs', dus zonder aparte groepen te maken met daarvoor een eigen specifiek rooster, gaat het in veel gevallen om de marginale kosten. Op die wijze kunnen extra kosten behoorlijk in de hand worden gehouden en het zou de overheid in ieder geval niet zoveel geld meer behoeven te kosten. Uitzoeken dus.

Het is tevens duidelijk dat er geen sprake moet zijn van een uniforme aanpak, zeker als de leerlijn met extra eenheden twee sectoren en/of verschillende niveaus betreft, en er met verschillende kaders en regelingen moet worden gedeald. De kosten kunnen dan op basis van een bepaald model worden verdeeld.

7 Verlengen na een of twee jaren...

Het is een andere vorm van verlengen, maar toch maar even genoemd, alhier. Het kan best zo zijn dat het volgen van extra, verdiepende, verbredende en excellente eenheden pas zinvol is als iemand eerst na het hebben afgerond van een formele opleiding een tijdje gaat werken. Op basis van de ervaringen die daarbij worden opgedaan, kan mogelijk beter worden bezien wat er aanvullend nodig is. Dat kan leiden tot het doen van een aantal specifieke en extra eenheden gedurende een periode van een of twee jaren, maar goed, dat is verder uit te zoeken.

Natuurlijk kan het ook gaan om een combinatie van dit alles, dus meteen een paar eenheden extra doen aan het eind van de opleiding en vervolgens een aantal aanvullende certificaten na een paar jaar werken, als een soort specialisatie van wat eerst is gedaan.

Eigenlijk zou je hierbij kunnen spreken van een vorm voor het hebben van een 'individual learning account', dus het werken met een eigen scholingsbudget. En misschien kan men de hoogte ervan ook wel afhankelijk te laten zijn van het niveau waarop het laatste diploma is behaald en het aantal jaren dat in het formele onderwijs is doorgebracht. Het zijn maar wat gedachten.

8 Instellen van een 'Denktank Extra Eenheden'....

Plannen, initiatieven en suggesties zoals hierboven beschreven, zullen ongetwijfeld op allerlei niveaus breed worden besproken in diverse gremia, om te komen tot het formuleren van voldoende draagvlak en het vastleggen van afspraken om de balans voor de belangen van de betrokken organisaties, koepels en verenigingen. Mooi, maar laten we het even anders doen.

We zullen van onze kant een aantal mensen gaan benaderen om met ons een en ander verder te gaan uitwerken, concreet en hanteerbaar. Dat kan binnen de huidige regelingen, zonder meer, en als het niet anders kan, moeten we als groep aantonen dat een extra budget de investeringen in die aanvullende scenario's op de wat langere termijn meer dan waard zijn.

U hoort dus nog van ons. Maar als het ministerie ook meeleeft, klop maar aan en we doen altijd open. Zonder verdere tegenprestaties, want daar komen we wel uit.